Balio Sruogos laiškas Juozapui Sruogai, 1945-05-27, iš Vilniaus – į Kauną

Mielas Juozapai, – gavau jau iš tavęs keletą laiškų, – labai ačiū.

Mielas Juozapai, – gavau jau iš tavęs keletą laiškų, – labai ačiū. Vieną laišką tau pasiunčiau paštu, o kitą – buvo nuvežę tau į Kauną, tik pamiršo įduoti. Pirmą savaitę Vilniuje buvau lyg apsvaigęs, vos dabar pradedu po truputį atsikvošėti. Mano sveikata šiek tiek pasitaisė. Buvo visai bloga, – vokiečiai kovo 11 d. mane paliko begulint patvory, nes aš nebegalėjau atsistoti [1]. Na, – tai ilga istorija. Dabar – gana stiprūs sklerozo reiškiniai (vasario mėn. buvo viena koja ir ranka lyg ir paraližuotos), kraujo spaudimas – 230. Reikėtų gal rimčiau gydytis, bet kol grįš mano šeima, vargu ar kas iš to gydymosi išeis. Vanda su Dalia pereitų metų spalio pradžioje atsidūrė karo veiksmų zonoje, prie Mažeikių. Būgiai kelis kartus ėjo iš rankų į rankas ir visai sudegė. Vanda su Dalia buvo priverstos trauktis iš karo lauko ir atsidūrė laivu iš Liepojaus – Dancige, o vėliau persikėlė į Greifswald'ą, kur Dalė dirbo Raudonoj. Kryžiaus moterų klinikoj, o Vanda – šiaip vertėsi. Paskutinės žinios – iš sausio vidurio. Vėliau apie jas jokių žinių nebeturėjau. Dabar pradėjau žygius jom surasti. Pagalbą pažadėjo ir Gedvila [2], ir Guzevičius [3]. Be pagalbos iš Lietuvos sunku jom, kaip ir visiem kitiem, greitai sugrįžti. Tokia pagalba labai reikalinga. Tikiuos, gal kaip nors surasiu. Taip pat turiu tikrų žinių apie Adolpą [4]. Jis sunkiose aplinkybėse buvo Pečoros lagery. Ilgainiui padėtis kiek pagerėjo, bet yra apytikrių (ne visai tikrų) žinių, kad vėliau jo sveikata pašlijo – ir jis nebeišlaikė [5]. Iš Kazio [6] jokių žinių neturėjau. Į lagerį jis man nė karto neparašė. Šiaip apie jį nieko nebuvo girdėti. Man labai liūdna, kad Tavo sveikata tokia bloga. Gal aš galėčiau Tau kuo padėti? [1r] // Aš norėčiau nuvažiuoti į Kauną, bet aš kol kas čia vis negaliu apsitvarkyti, – ir paso dar neturiu. Jam gauti reikia asmeniškai daug vaikščioti, o gydytojas man liepia vis gulėti. Labai pasiilgau Jūsų, ir Kauno, ir savo Sodelio… Man labai norėtųsi keltis gyventi į Kauną, bet tai ne nuo manęs priklauso. Grįžau į seną tarnybą Universitete, bet darbą pradėsiu tiktai nuo rudens [7]. Lagery parašiau keletą veikalų [8], per vasarą norėčiau juos sutvarkyti – ir apie lagerį parašyti knygą [9]. Kol kas man dar labai sunku dirbti ir rašyti apskritai – galva blogai veikia. Vilniuje butas mano mažai tenukentėjęs ir nedaug daiktų teišnyko. Svarbiausius daiktus surandu. Aš nežinau, kaip p. Bronei [10] ir atsidėkosiu už triobos administravimą, bet šiuo tarpu aš pats dar nieko negaliu daryti. Pasidariau truputį laukinis, mokslo darbas manęs visai nebetraukia, jau daugiau dviejų metų jokių knygų nebeskaitau – ir nesinori skaityti. Nežinau, ar aš laikysiuos Universitete, ar rasiu kokią nors kitą gyvenimo priemonę, kad galėčiau būti paunksmėje ir mažai tesidomėti pasauliu. Bet šiuo tarpu aš pats dar nieko nežinau. Tikiuos, už poros savaičių aš jau galėsiu jus atlankyti.

Geriausių linkėjimų p. Bronei – ir padėkos!

Jolita [11] turbūt jau didelė užaugo, – mane ar dar atsimena?

Geriausių linkėjimų.

Jūsų Balys [12] [1v] //

KOMENTARAI

[1] Štuthofo koncentracijos lagerio evakuacija prasidėjo 1945-01-25: „Po keliolikos dienų kolona, kurioje buvo B. Sruoga, pasiekė kelionės tikslą – netoli žvejų uosto Lebos esantį Ganso lageriūkštį, vieną iš Štuthofo filialų, ir čia išbuvo dar penkias ilgas ir sunkias savaites. 1945 m. kovo 10 d., visiškai priartėjus frontui, kaliniai vėl buvo pakelti į žygį ir, bombarduojami ir apšaudomi, patraukė tolyn nuo mūšio linijos, kurios, tiesą sakant, jau ir nebebuvo: frontas buvo tiesiog aplinkui. Šį kartą B. Sruoga fizinės įtampos nebeatlaikė jau pirmą parą; sunkiai galintį paeiti draugai jį kurį laiką dar tempė. Po nakvynės Godentovo dvaro kieme – ant purvino sniego, po lietum, visiškai atsisakius kojoms, B. Sruoga ryžosi pasilikti – su didele rizika, kad bus besitraukiančių esesininkų nušautas. Laimė, šie pasitraukė skubotai, o po kelių valandų kaimą ir dvaro rūmus užėmė tarybinė kariuomenė“ (Algis Samulionis, *Balys Sruoga*, Vilnius: Vaga, 1986, p. 341–342).

[2] Mečislovas Gedvilas (1901–1981) – sovietinis veikėjas. 1940–1946 m. LSSR Liaudies komisarų tarybos pirmininkas. Plačiau žr. 1945-05-18 laiško V komentarą: https://www.sruoga.flf.vu.lt/laiskai/public/letter/6ad2b2d9e8fa0.

[3] Aleksandras Gudaitis-Guzevičius (1908–1969) – sovietinis veikėjas. 1944 07–1945 08 LSSR valstybės saugumo liaudies komisaras. Balio Sruogos susirašinėjimas su šiuo sovietiniu funkcionieriumi dėl šeimos pargabenimo į Lietuvą iš Vokietijos archyvuose neatrastas.

„Dabar pirmiausias mano tikslas – surasti ir parsivežti savo šeimą, kurią pernai vokiečiai išgabeno Vokietijon. Jau žinau, kur ji yra. Tikiuosi, kad greit susitiksiu su ja“ (L. Oginskaitė, „Prof. B. Sruoga pasakoja“, in: *Tiesa*, Vilnius, 1945-05-17, Nr. 113, p. 2).

[4] Adolfas Sruoga (1887–1941) – vyresnysis Balio Sruogos brolis. Inžinierius elektrikas, ryšininkas. 1927–1933 m. Lietuvos pašto valdybos direktorius, nuo 1933-10-14 kalinys Kauno sunkiųjų darbų kalėjime. 1935-02-26 Kauno apygardos teisme pripažintas kaltu dėl pašto ženklų padirbinėjimo, neteisėtos prekybos jais, pasisavinant už juos gautas lėšas, nuteistas, jam skirta bausmė – 15 metų sunkiųjų darbų kalėjimo. 1941 m. ištremtas į Intos lagerį, kuriame tais pačiais metais ir mirė.

[5] 1939 m. žiemą prasidėjusi neapgalvota Adolfo Sruogos avantiūra (jis, pasinaudodamas pažintimis su vokiečių emigrantais, nacių lyderiu Ernstu Neumannu, jo bendražygių padedamas, planavo ištrūkti iš Kauno sukiųjų darbų kalėjimo ir pasitraukti iš Lietuvos) sovietmečiu jam kainavo gyvybę. Sovietų saugumui asmuo, kuris, sėdėdamas kalėjime, sugebėjo megzti ryšius su naciais, automatiškai tapo vokiečių „šnipu“, „socialiai pavojingu elementu“. Todėl jis 1941 m. ištremtas į Intos lagerį, kuris neoficialiai vadintas Pečioros kraštu. Adolfas Sruoga sovietams tapo politiniu nusikaltėliu, neatsitiktinai nubaustas žiauriausia bausme: kaliniai ekstremaliomis sąlygomis (kentėdami didelį šaltį ir badą), buvo priversti dirbti anglių kasyklose, tiesti geležinkelį. Jei 1939 m. Prezidentas būtų patenkinęs Adolfo Sruogos malonės prašymą, jis greičiausiai būtų pasitraukęs iš Lietuvos, o jo likimas būtų susiklostęs kitaip. Balys Sruoga, pats neseniai grįžęs iš nacių koncentracijos stovyklos, pirmiausia ieškojo žinių apie šeimą ir savo brolius, norėjo juos surasti. Broliui Juozapui Sruogai jis pranešė ir asmeniškai gautą, kad ir pavėluotą, bet vėliau pasitvirtinusią žinią apie Adolfo Sruogos mirtį sovietų lageryje.

[6] Kazimieras Sruoga (1899–1974) – jauniausias Balio Sruogos brolis. Ekonomistas, spaudos darbuotojas. 1944 m. priverstinis išeivis iš Lietuvos į Vokietiją, 1945–1946 m. Vokietijoje leisto laikraščio Mūsų kelias bendradarbis.

[7] „Tuoj įsitraukė į darbus universitete, kurio profesorium oficialiai buvo paskirtas dar vasaros pradžioje. Karo nusiaubtose, apyšaltėse auditorijose būreliui studentų skaitė rusų literatūros istorijos kursą, be to, nuo rugsėjo 1 d. ėjo rusų literatūros katedros vedėjo pareigas“ (Algis Samulionis, Balys Sruoga, Vilnius: Vaga, 1986, p. 345).

[8] „Štai, – parodo profesorius pluoštą smulkiai prirašytų popieriaus lakštelių, – stovykloje aš, gaudamas popieriaus, rašiau… Žinoma, viskas buvo griežčiausiai cenzūruojama. Bet… tai buvo vienintelė priemonė neišeiti iš proto“ (L. Oginskaitė, „Prof. B. Sruoga pasakoja“, in: *Tiesa*, Vilnius, 1945-05-17, Nr. 113, p. 2).

Balys Sruoga Štuthofe parašė keturias komedijas („Uošvė“, „Dobilėlis penkialapis“, „Prancišiuko marškinėliai“, „Pagunda“) ir vieną lyrinę dramą – „Pavasario giesmė“. Šių kūrinių rankraščius rašytojas pats parsigabeno iš Štuthofo į Lietuvą. Balys Sruoga Štuthofe parašytų kūrinių rankraščius perrinko spausdinimo mašinėle, juos stilistiškai patobulino (kūrinių autografai saugomi Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Bibliotekos rankraštyne).

[9] „O paskui, kiek pailsėjęs, rašysiu… Žinote, prie Štuthofo koncentracinės stovyklos yra didelis miškas, vadinamas „Dievų mišku“. Tai aš noriu parašyti eskizinius portretus apie stovyklą ir apie tą „Dievų mišką“ su užkankintų žmonių lavonais… O paskui – dramą“ (L. Oginskaitė, „Prof. B. Sruoga pasakoja“, in: *Tiesa*, Vilnius, 1945-05-17, Nr. 113, p. 2).

[10] Bronislava Jazbutytė-Sruogienė (1896–1950) – Balio Sruogos vyriausiojo brolio Juozapo Sruogos žmona, sklypo Kaune, Žaliakalnyje, Ramiojoje gatvėje Nr. 7A, savininkė, Sruogų šeimos kaimynė, kuri rūpinosi rašytojo namu, kai jo savininkai to nebegalėjo daryti (Balys Sruoga įkalintas Štuthofe, o jo žmona su dukra dėl karo buvo pasitraukusios iš Lietuvos į Vokietiją).

[11] Jolita Sruogaitė (1934–2016) – Balio Sruogos brolėčia, brolio Juozapo Sruogos ir Bronislavos Jazbutytės-Sruogienės trylikametė dukra.

[12] Balys Sruoga (1896–1947) – Juozapo Sruogos brolis, Vilniaus universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto dėstytojas, profesorius.